

ЕКОНОМТЕОРЕТИЧНИЙ КІНОКЛУБ
Інституту економіки промисловості НАН України
«Чоловічий стриптиз» (Великобританія, США 1997)

1 червня 2023 р. в Інституті економіки промисловості НАН України відбулося п'яте засідання Економтеоретичного кіноклубу, в роботі якого взяли участь академік НАН України О. Амоша, чл.-кор. НАН України Ю. Залознова, д.е.н. В. Ляшенко, д.е.н. О. Новікова, д.е.н. О. Вишневський, к.е.н. І. Петрова, к.е.н. О. Лях, к.соц.н. О. Панькова, к.е.н. О. Богуцька, зав. бібліотекою Н. Вишневська, головний економіст І. Лях та ін.

Об'єктом аналізу обрано кінострічку «Чоловічий стриптиз» (англ. The Full Monty, 1997 р.). Це британська кінокомедія режисера Пітера Каттанео, яка була чотири рази номінована на премію «Оскар» і отримала премію за найкращу музику до фільму. Загалом стрічка отримала 66 номінацій, з яких перемогла у 36.

Головні герої фільму – група безробітних чоловіків, які втратили роботу через закриття заводу. Шукаючи спосіб заробити гроші, вони вирішують стати стриптизерами. Незважаючи на свої страхи та комплекси, вони формують команду, починають тренуватися та готуватися до виступу, який вони планують зробити максимально відвертим і дійти «до кінця»¹.

У стрічці використано комедійні елементи, щоб порушити соціальні стереотипи і теми, такі як розчарування в сучасному житті, безробіття та маскуліність, а також показати, як ця незвичайна ідея стриптизу змінює життя героїв, розкриває їхню внутрішню силу.

Аналіз фільму виконано з позицій провідних шкіл економічної теорії, до яких входять: класична, неокласична, марксистська, девелопменталістська, австрійська, шumpетеріанська, кейнсіанська, інституціональна, біхевіористська (поведінкова).

1. Фільм «Чоловічий стриптиз» розглянуто через призму *класичної школи економічної теорії*, а саме з позицій ринкової конкуренції, попиту і пропозиції та економічних стимулів.

Ринкова конкуренція. Класична економічна теорія наголошує на перевагах вільної ринкової конкуренції. Головні герої – безробітні металурги, які стикаються з проблемою адаптації до мінливих економічних умов. Занепад сталеливарної промисловості в Шеффільді призводить до масового безробіття, підкреслюючи вплив структурних зрушень в економіці та потребу людей у пошуку альтернативної роботи. Таким чином, на першому етапі головні герої програють конкуренцію та залишаються без роботи. На другому етапі вони знаходять у собі сили вступити в боротьбу в новій для себе сфері та досягти там певних успіхів. Поза увагою режисера залишається питання про суспільну корисність такої трансформації, але це повністю відповідає положенням економтеоретичної школи.

Попит і пропозиція. Концепція попиту та пропозиції є актуальною в «Чоловічому стриптизі», оскільки герої прагнуть задовольнити попит на розваги (на тлі відсутності пропозиції на сталеварів). Чоловічий стриптиз, який вони пропонують, обслуговує певну ринкову нішу та задовольняє потреби цільової аудиторії. У фільмі показано, як пропозиція їх «унікальних» послуг перетинається з попитом на такі розваги.

Економічні стимули. Класична економічна школа підкреслює роль стимулів у формуванні людської поведінки. У фільмі герої мотивовані економічним стимулом фінансової вигоди. Безробіття та фінансові труднощі спонукають їх шукати альтернативні способи заробітку, що зрештою при-

¹ Фразеологізм «Full monty» у британській англійській мові означає «все до кінця», а в контексті фільму – стриптиз із повним роздяганням.

водить до створення шоу. Потенційна фінансова винагорода діє для них як стимул подолати застереження та скористатися цією можливістю.

2. Неокласична школа економічної теорії також надає можливості для аналізу фільму «Чоловічий стриптиз», оскільки вона наголошує на раціональному прийнятті рішень індивідами для досягнення власних інтересів у рамках попиту та пропозиції.

Теорія раціонального вибору. Неокласична економіка припускає, що люди роблять раціональний вибір на основі своїх уподобань і наявної інформації. У фільмі герої роблять свій непростий вибір: або залишитися поза соціально корисною діяльністю, або подолати традиційні моральні норми та задовільнити наявний платоспроможний попит. У підсумку перемагає економічний прагматизм, що й передбачається неокласичною школою у вигляді теорії раціональних очікувань.

Максимізація корисності, тобто коли люди прагнуть максимізувати своє задоволення або добробут. У фільмі герої вдаються до авантюри (чоловічий стриптиз) з метою заробити гроші, щоб поліпшити своє фінансове становище. Вони зважують потенційний дохід проти потенційного збентеження або соціального напруження, прагнучи максимізувати свою загальну корисність.

3. Із позицій марксистської школи економічної теорії фільм опосередковано висвітлює концепцію класової боротьби, теорії експлуатації та теорії відчуження.

Концепція класової боротьби. Хоча у стрічці відсутній акцент на безпосередньому протистоянні класів, але досить яскраво простежується його результат. Вчорашні робітники не змогли відстояти право працювати за своїм фахом і тепер, поповнивши «резервну армію праці», шукають роботу.

Теорія експлуатації. Незважаючи на те що згідно з марксистською теорією капіталізм за своєю природою експлуатує робітничий клас на користь класу капіталістів, у

контексті цього фільму первинні проблеми головних героїв якраз безпосередньо пов'язані з тим, що промисловий капітал відмовився від безпосередньої експлуатації робочих і, як наслідок, вони залишилися без роботи. У підсумку герої були вимушені зайнятися самоексплуатацією, фактично організувавши «стартап».

Теорія відчуження. Відповідно до марксистської теорії капіталізм веде до відчуження, оскільки працівники відчужені від продуктів своєї праці та справжньої природи своєї праці. Герої мають відчуття відчуженості через своє безробіття, неможливості займатися справою, якій вони присвятили десятки років. Вони почуваються відірваними від традиційного робочого середовища, фактично їх стара ідентичність як працівників великого металургійного виробництва зруйнована, тому намагаються подолати це відчуження, знайти мету, створити нову ідентичність, адекватну вимогам суспільства.

4. Девелопменталістська школа економічної теорії передбачає осмислення економічних процесів на національному рівні через вплив на макроекономічні процеси та зосереджена на стратегіях і політиці, спрямованих на досягнення економічного зростання, індустріалізації та соціального прогресу.

Структурна трансформація. Девелопменталістська школа наголошує на необхідності структурної трансформації, коли економіка переходить від традиційних секторів до сучасних галузей. Відмова від рецептів цієї школи багато в чому обумовлює структурні диспропорції. Це призводить до ліквідації цілих галузей, які відповідають «застарілим» технологічним укладам. До таких галузей належить і металургія.

Створення робочих місць. Девелопменталістська школа надає пріоритет створенню робочих місць (державою) як інструменту зменшення безробіття та підвищення рівня життя. Відсутність системної державної політики призводить до необхідності пошуку героями нетрадиційних шляхів отримання доходів.

Розвиток людського капіталу. Девелопменталістська школа підкреслює важливість інвестування в людський капітал через освіту, навчання та розвиток навичок. Героям потрібно набути нових навичок, щоб стати успішними стриптизерами. Вони проходять фізичну підготовку та вивчають танцювальні прийоми, тобто інвестують у себе.

Можна припустити, якби уряд М. Тетчер переважно дотримувався рекомендацій девелопменталістської школи економічної теорії, а не принципу «laissez faire», трансформація металургійної, вугільної та інших галузей промисловості Великобританії відбулася б іншим чином, і цей фільм не побачив би світ.

5. Фільм «Чоловічий стриптиз» узгоджується з *австрійською школою економічної теорії*, демонструючи важливість спонтанного порядку, суб'єктивної цінності та вільного підприємництва.

Спонтанний порядок. Австрійська школа передбачає спонтанний порядок, який виникає на вільному ринку без централізованого планування. Герої починають свою справу, не покладаючись на владу чи офіційну організацію. Вони збираються разом, формують групу і створюють власний порядок, працюючи над спільною метою.

Суб'єктивна цінність. Згідно з австрійською школою економічна вартість є суб'єктивною і залежить від індивідуальних уподобань та оцінок. У фільмі герої вірять, що потенційний дохід від чоловічого стриптизу забезпечить їм фінансову безпеку та відновить почуття власної гідності. Рішення піти цим нетрадиційним шляхом ґрунтується на їх суб'єктивній оцінці потенційних переваг, які вони можуть одержати.

Вільне підприємництво. У рамках австрійської школи підкреслюється роль підприємців як агентів змін, які виявляють і використовують можливості на ринку. Рішення головних героїв влаштувати стриптиз можна розглядати як форму підприємництва. Вони виявляють прогалини на ринку та розробляють унікальну торгову пропозицію, щоб відрізнити себе від існуючих дій.

6. Фільм «Чоловічий стриптиз» можна проаналізувати і з позицій *шумпетеріанської школи економічної теорії*.

Підприємництво. Згідно з положеннями шумпетеріанської школи підприємці є рушійною силою економічних змін та інновацій. Герої демонструють підприємницьку поведінку, визнаючи можливість отримувати дохід. Вони беруть на себе ініціативу, щоб створити стриптиз-шоу, демонструючи свою здатність виявляти та шукати бізнес-можливості у складних обставинах.

Інновації. На думку Й. Шумпетера, інновації є рушієм економічного зростання та розвитку. У фільмі рішення героїв створити чоловічий стриптиз – це інноваційна відповідь на їхні економічні проблеми. Вони представляють унікальну та нетрадиційну концепцію розваг у своєму регіоні, виходячи на неосвоєний ринок і задовольняючи попит, який раніше не був задоволений.

7. З позицій *кейнсіанської школи економічної теорії* у фільмі підкреслюється згубний вплив безробіття як на окремих людей, так і на економіку загалом. Безробіття головних героїв через занепад сталеливарної промисловості відображає ситуацію неадекватної сукупної пропозиції. Їхнє рішення організувати чоловічий стриптиз являє собою спробу заповнити прогалину, що утворилася через зниження традиційних можливостей працевлаштування, тим самим сприяючи сукупній пропозиції та скороченню безробіття.

8. Фільм «Чоловічий стриптиз» узгоджується з *інституціональною школою економічної теорії*, підкреслюючи вплив інститутів і соціальних норм і відображаючи залежність від шляху. Іншими словами, «точка, до якої ти прийдеш, залежить від точки, з якої ти вийшов».

Інститути та соціальні норми. Інституціональна економіка припускає важливість інститутів і соціальних норм у формуванні економічної поведінки. Як безробітні сталеливарники, вони стикаються з проблемою зламу локальних традиційних норм для отримання доходу.

Залежність від шляху – колишні рішення та історичний контекст впливають на поточні результати. Безробіття героїв є наслідком занепаду сталеливарної промисловості, на який вплинули такі історичні чинники, як зміна умов світового ринку. Їхнє прагнення до організації чоловічого стриптизу є спробою відхилитися від шляху економічного занепаду та створити для себе новий шлях, використовуючи свої унікальні навички й обставини.

9. Фільм «Чоловічий стриптиз» можна проаналізувати з позицій *поведінкової школи економічної теорії*, яка ілюструє вплив когнітивних упереджень, емоцій і соціальних впливів на рішення головних героїв.

Обмежена раціональність. Згідно з поведінковою економікою люди мають обмежені когнітивні здібності та приймають рішення на основі неповної інформації. Рішення головних героїв заснувати чоловічий стриптиз відображає їхню обмежену раціональність, оскільки вони обирають нетрадиційне та ризиковане підприємство для отримання прибутку за складних обставин. Їх вибір зумовлений обмеженою інформацією, емоційними факторами та когнітивними упередженнями.

Соціальні норми та вплив. Поведінкова економіка визнає вплив соціальних норм на індивідуальну поведінку. Рішення героїв стати стриптизерами частково мотивоване бажанням кинути виклик суспільним нормам і довести свою спроможність перетнути суспільно визначену межу.

Теорія перспектив. На переваги, пов'язані з ризиком, впливають суб'єктивні сприйняття та упередження. Герої йдуть на високий ризик, наважуючись організувати чоловічий стриптиз. Їх готовність узятися за цю ризиковану справу можна пояснити

теорією перспектив, яка припускає, що люди більш схильні ризикувати, щоб уникнути втрат, а не шукати прибутків. Відчай персонажів і потенційні винагороди від їхніх зусиль переважають уявні ризики. Вони з оптимізмом дивляться на успіх свого шоу, переоцінюючи свої здібності та недооцінюючи труднощі, з якими вони зіткнуться. Ці упередження сприяють їх рішення взятися за справу, незважаючи на всі наслідки.

Отже, ситуація, показана в кінострічці «Чоловічий стриптиз», є неоднозначною, виходячи з позицій різних шкіл економічної теорії. Можна стверджувати, що поведінка головних героїв значною мірою узгоджується (навіть заохочується) у рамках шумпетеріанської та австрійської шкіл економічної теорії. Також діяльність головних героїв вписується в положення поведінкової школи. А з позицій марксистської, девелопменталістської та кейнсіанської шкіл ситуація, в якій опинилися головні герої, є результатом помилок, допущених раніше на державному рівні. При цьому сама діяльність головних героїв навряд чи зможе її (наявну ситуацію) кардинально виправити для всіх мешканців міста.

Фільм «Чоловічий стриптиз» пропонує креативний погляд на вирішення проблем, із якими стикаються головні герої, та прославляє дух творчого мислення і винахідливості в умовах економічної невизначеності. Ця захоплива комедійна драма спонукає глядачів до роздумів по всьому світу, у тому числі з позицій економічної теорії.

Перегляд фільму «Чоловічий стриптиз» не залишить глядачів байдужими, оскільки історія життя головних героїв обіцяє збагачувальний кінематографічний досвід, який змусить задуматися про те, як економічна теорія дозволяє осмислити наше життя на практиці.

Засновник економтеоретичного кіноклубу
доктор економічних наук

Олександр Вишневський

Керівниця економтеоретичного кіноклубу
кандидат економічних наук

Ірина Петрова